

Reformacja

- jej przyczyny i zmiany, które wniosła

Reformacja – czym była i co ją spowodowało?
 Czy Marcin Luter był człowiekiem, przez którego Bóg skierował Kościół
 na nowo do źródła poznania Boga – Pisma Świętego,
 czy inspirowanym przez diabła heretykiem,
 przez którego została rozbita jedność Kościoła?

Przyjrzyjmy się sytuacji, w jakiej znajdował się Kościół średniowieczny, czego nauczał i co praktykował.

Podział cesarstwa i Kościoła

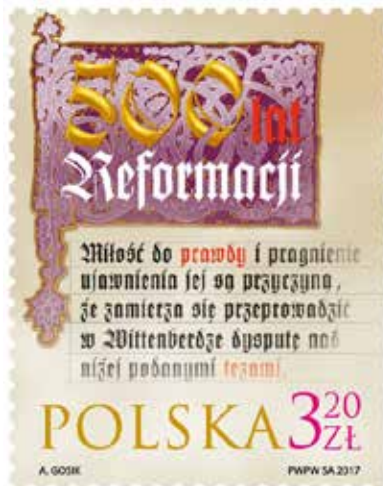
W roku 395 cesarz Teodozjusz I Wielki dokonał podziału cesarstwa na zachodnio-rzymskie i wschodnio-rzymskie, ze względu na znaczące różnice kulturowe oraz niemożność zarządzania tak ogromnym imperium. Zachód był zdominowany przez łacinę i kulturę rzymską, Wschód – przez grekę i wpływy kultury hellenistycznej. Głównym miastem zachodniej części był Rzym, wschodniej – Konstantynopol, który w roku 330 został ustanowiony drugą stolicą Cesarstwa Rzymskiego.

Podział cesarstwa spowodował również podział Kościoła na zachodni (ze stolicą w Rzymie) i wschodni (ze stolicą w Konstantynopolu). Między przywódcami tych Kościołów toczył się spór o prymat. Papież Leon I Wielki (390-461), odwołując się do Ewangelii (Mt 16:18 i Łk 22:31-32), porównywał biskupa Rzymu do apostoła Piotra. Uważał, że jako biskup Rzymu jest następcą apostoła Piotra, zatem tak jak Piotr był pierwszym wśród apostołów, tak biskup Rzymu ma być pierwszy pośród biskupów. Tytuł *papież* po raz pierwszy został użyty w roku 604 przez cesarza

Fokasa w odniesieniu do biskupa Rzymu Grzegorza I, który jednak nie przyjął tego tytułu. Przyjął go natomiast następny biskup Bonifacy III w roku 607 i odtąd tytuł ten nosił każdy kolejny biskup Rzymu. W późniejszym okresie tytuł papieża nadano wstecz wszystkim biskupom Rzymu, a ponieważ uważano, że apostoł Piotr był pierwszym biskupem Rzymu, dlatego nadano mu tytuł pierwszego papieża.

Biskupstwo w Rzymie rościło sobie prawo do pierwszeństwa i rozwijało się w kierunku instytucji, którą historia nazwała papieżem, natomiast biskupstwo w Konstantynopolu – w kierunku instytucji zwanej patriarchatem. Patriarchowie Konstantynopola nie chcieli uznać zwierzchnictwa papieża, a ponadto oskarżali Kościół rzymski o odejście od nauki apostołowej. Do tego doszedł spór teologiczny o pochodzenie Ducha Świętego (od Ojca i Syna, czy też tylko od Ojca?)¹. W 1054 roku obłożono się nawzajem kłótwami, co doprowadziło do rozpadu Kościoła na prawosławie i katolicyzm Rzymski. Rozpad ten, nazywany wielką schizmą, trwa do dziś.

W Kościele na zachodzie Europy obowiązywał język łaciński i Wulgata, czyli Biblia przetłumaczona na łacinę przez Hieronima na początku V wieku, natomiast językiem liturgicznym Kościoła na wschodzie Europy była

Znaczek pocztowy
 wyemitowany przez Poczta Polską
 z okazji 500-lecia Reformacji

greka. Teologia Kościoła zachodniego była formułowana nie w oparciu o oryginalny tekst Biblii, ale przetłumaczony – łacińską Wulgatę.

Papiestwo: władza, dogmaty, autorytet

W okresie średniowiecza w Kościele zachodnim następuje rozwój teologii, która biskupa Rzymu ustanawia głową Kościoła, a kapłanów katolickich – jedynymi szafarzami łaski Bożej.

Tekst z Ewangelii: „A ja ci powiadam, że ty jesteś Piotr, i na tej opoce zbuduję Kościół mój, a bramy piekielne nie przemogą go” (Mt 16:18) zinterpretowany został ostatecznie jako: „Ty jesteś Piotr, czyli Skala, i na tobie oraz twoich następcach zbuduję Kościół mój”. Apostoła Piotra uważany jest za pierwszego papieża i pierwszą głowę Kościoła, a każdy kolejny papież za następcę apostoła Piotra i zastępcę Jezusa na ziemi (*Vicarius Christi*). Apogeum tych roszczeń znajdujemy w bulli *Unam sanctam*, wydanej przez papieża Bonifacego VIII w 1302 roku: *Toteż oznajmiamy, twierdzimy, określamy i ogłaszamy, że posłuszeństwo każdej istoty ludzkiej Biskupowi Rzymskiemu jest konieczne dla osiągnięcia zbawienia*².

Kościół średniowieczny nauczał, że papież ma władzę nad niebem, ziemią i czyśćcem, czego oznaką jest potrójna korona, nazywaną tiarą. Dlatego ma prawo do ustanawiania nowych nauk, które obowiązują wiernych. Ustanowiono więc naukę o czyśćcu, która głosiła, że dusze zmarłych idą do miejsca, gdzie są poddawane oczyszczaniu przez ogień, zanim będą mogły wstąpić do nieba. Potem ogłaszano, że można tym duszom pomóc przez modlitwy, msze i odpusty.

Kościół nauczał, że człowiek może zostać zbawiony przez swoje dobre uczynki, przy czym podpowiadał ludziom, na czym miałyby one polegać. Do dobrych uczynków zaliczano między innymi pielgrzymki do miejsc, gdzie według Kościoła działy się cuda. Jeśli ktoś nie miał czasu, mógł wysłać na pielgrzymkę kogoś innego. Pielgrzymki dostarczały Kościołowi znacznych dochodów. Dobrym uczynkiem było również zamówienie płatnej mszy czy kupienie odpustu za duszę przebywającą w czyśćcu. Ludzie, którzy nie wykonali w swoim życiu dostatecznie dużo dobrych uczynków muszą oczyścić swą duszę w czyśćcu. Jednak można było im pomóc, dzięki dobrym uczynom świętych, którzy dokonali ich więcej niż potrzebowali do zbawienia. Papież Klement VI (1342-1352) ogłosił, że ten nadmiar dobrych uczynków Jezusa, Marii i Świętych znajduje się w skarbcu dobrych uczynków, nad którym Kościół sprawuje kontrolę i może z niego czerpać, aby dodawać tym, którzy spełnili tych uczynków zbyt mało.

W roku 1477, czyli 40 lat przed przybiciem tezy przez Lutera, papież Sykstus IV ogłosił, że odpusty dotyczą również dusz w czyśćcu (wcześniej uważano, że tylko żyjących). Nie ulega wątpliwości, że nauka o czyśćcu, skarbcu dobrych uczynków i odpustach stała się źródłem olbrzymich dochodów papiestwa. Ludzie w dobrej wierze kupowali odpusty, ufając że w ten sposób pełnią dobre uczynki na rzecz swoich bliźnich. Nie znali Pisma Świętego, zatem nie mieli podstaw do podważania tego, co głosił Kościół.

Nauczano, że człowiek otrzymuje łaskę od Boga za pośrednictwem środków łaski, czyli tzw. sakramentów, działających *ex opere operato*, czyli przez sam fakt

Luter przybijający swoje tezy, obraz Ferdinanda Pauwelsa, 1872 r.

spełnienia czynności. Ustanowiono siedem sakramentów, które mogły być udzielane tylko przez duchownych poddanych biskupowi Rzymu. Sakrament jest skuteczny, jeśli udzielił go katolicki ksiądz, bez względu na jego morale.

Z autorytetem duchowieństwa katolickiego wiąże się też nauka o mszy i transsubstancjacji. Według niej, w chwili gdy kapłan katolicki wypowiada słowa ustanowienia „To jest ciało moje”, opłatek zostaje przeistoczony w prawdziwe ciało i prawdziwą krew Jezusa, które następnie kapłan składa w ofierze Bogu za grzechy ludzi, zarówno żyjących jak i umarłych. Ponadto ofiara mszy jest również skuteczna dla skrócenia mąk dusz w czyśćcu.

Ustanowienie nauki o czyśćcu, skarbcu dobrych uczynków i wielu innych, nie mających uzasadnienia w Piśmie Świętym, wiązało się z przypisaniem sobie przez papiestwo prawa do ustanawiania nauk obowiązujących w Kościele. Rozwój tego roszczenia doprowadza do dogmatu o nieomyślności papieża, ogłoszonego w 1870 roku. Jednak zakaz podważania nauk papieża i soborów funkcjonował w Kościele już od wielu wieków.

Kościół rzymski nie tylko ogłaszał nauki, które przypisywały papieżowi i duchowieństwu rolę jedynych pośredników pomiędzy Bogiem a ludźmi, ale również tępił każdy sprzeciw wobec tych nauk. W roku 1215 powołano inkwizycję, której celem było tropienie i eliminowanie tych, którzy mogliby przeciwstawić się papieżowi i jego niebiblijnym naukom³. Działaniom inkwizycji byli poddani waldensi, a później zwolennicy Johna Wycliffe'a czy Jana Husa. Sądy inkwizycyjne skazywały ludzi na karę śmierci przez spalenie na stosie, przy czym wyrok był wykonywany przez władze świeckie. Średniowieczny Kościół był straszną instytucją – z jednej strony głosił wiele błędnych nauk, a z drugiej, prześladował tych, którzy się im sprzeciwiali.

Rozpowszechnianie się Biblii

W okresie średniowiecza znajomość Pisma Świętego była znikoma. Było ono dostępne tylko po łacinie, w niewielkiej liczbie egzemplarzy. Na języki narodowe przetłumaczone były zaledwie nieliczne fragmenty, a ich

rozpowszechnianie było tępione. Inkwizycja paliła na stosach nie tylko Pismo Święte, ale i tych, co je rozpowszechniali.

Zmiany nastąpiły w połowie XV wieku, dzięki wynalazieniu druku. W roku 1455 w Moguncji została wydana przez Jana Gutenberga tzw. *Wulgata* (przekład Hieronima na łacinę z początku V w.). Był to pierwszy drukowany nakład Biblii, zaledwie 200 egz., jednak uruchomił proces rozpowszechniania się Biblii, która trafiła również do klasztoru augustianów, do którego wstąpił w roku 1505 Marcin Luter. Spędzał on wiele czasu na czytaniu Biblii po łacinie i w ten sposób poznawał naukę Słowa Bożego. Wynalazek druku odegrał bardzo ważną rolę również w rozpowszechnieniu też Lutra. Tezy Lutra szybko rozeszły się po Niemczech i Europie.

W lutym 1516 w Bazylei w Szwajcarii opublikowano Nowy Testament w oryginalnej grece. Do przygotowanego przez siebie tekstu, w oparciu o dostępne wówczas manuskrypty, holenderski uczyony Erazm z Rotterdamu dołączył własny przekład na łacinę oraz uwagi krytyczne, które pomogły przyszłym reformatorom w zrozumieniu prawd biblijnych. Jego przekład ujawnił wiele błędów popełnionych przez Hieronima. W przedmowie do tego wydania Erazm wyraził swoje pragnienia: *Życzyłbym sobie, aby każda niewiasta mogła czytać Ewangelie i Listy świętego Pawła. Aby zostały przetłumaczone na każdy język i były czytane, i poznawane nie tylko przez Szkotów i Irlandczyków, ale również Turków i Saracenów... Aby rolnik śpiewał teksty Pisma, idąc za pługiem, aby tkacz powtarzał wersety w rytm swego czółenka, aby podróżny mógł rozważaniem opowieści Pism łagodzić trudy swej drogi⁴.*

Przeciwko skażeniu Kościoła

Jednym z tych, który pragnienia Erazma zaczął wprowadzać w życie, był młodszy o czternaście lat Marcin Luter. Również był augustianinem. Dostrzegając skażenie Kościoła. Początkowo uważał, że było ono rezultatem nieautoryzowanych działań ludzi pazernych na władzę i pieniądze, którzy rościli sobie prawo do reprezentowania Kościoła. Powszechne było przekonanie, że list odpustowy zapewnia odpuszczenie grze-

**Życzyłbym sobie, aby każda niewiasta mogła czytać Ewangelie
i Listy świętego Pawła. Aby zostały przetłumaczone na każdy język i były czytane,
i poznawane nie tylko przez Szkotów i Irlandczyków,
ale również Turków i Saracenów...
Aby rolnik śpiewał teksty Pisma, idąc za pługiem,
aby tkacz powtarzał wersety w rytm swego czółenka,
aby podróżny mógł rozważaniem opowieści Pism łagodzić trudy swej drogi.**

Erazm z Rotterdamu

chów. Odpusty były reklamowane jako wielki skarb, którym dysponuje Kościół. W Niemczech sprzedawano odpusty, z których miała być sfinansowana budowa Bazyliki Św. Piotra w Rzymie. Kiedy ludzie zaczęli szemrać przeciwko związanym z tym nadużyciom, Luter postanowił bronić dobrego imienia papieża, pisząc w swoich 95 tezach m.in.

Teza 50. Należy nauczać chrześcijan, że gdyby papież wiedział o wszystkich szachrajstwach kaznodziejów odpustowych, raczej by w stos popiołów zamienił katedrę św. Piotra, aniżeli by miała być budowana kosztem skóry, krwi i ciała jego owieczek.

Teza 51. Należy nauczać chrześcijan, że papież nie szczeniłby swych własnych pieniędzy, chociażby nawet kościół św. Piotra miał być na ten cel sprzedany, byle udzielić wsparcia potrzebującym, od których obecnie kaznodzieje odpustowi wyludniają ostatni grosz. [...]

Teza 62. Prawdziwym skarbem Kościoła jest najświętsza Ewangelia chwały i łaski Bożej. [...]

Teza 94. Należy upominać chrześcijan, aby usiłovali iść za Chrystusem jako głową swoją, przez krzyż, śmierć i piekło⁵.

Tezy przybił do drzwi kościoła w Wittenberdze 31 października 1517 roku. Data ta jest uważana za początek Reformacji. Wkrótce okazało się, że swoimi tezami Luter pokrzyżował plany papieża Leona X, od którego wyszła sprawa sprzedaży odpustów. Wkrótce Luter z obrońcy papieża stał się jego śmiałym adwersarzem. Z narażeniem życia miał odwagę pisać o tym, co w nauce i praktyce Kościoła było sprzeczne z nauczaniem Biblii, przez co szybko wszedł w konflikt z papieżem.

Cesarz Karol V dał Lutrowi glejst żelazny, dzięki któremu mógł się stawić na sejmie w Wormacji 18 kwietnia 1521. Nie dano mu jednak żadnej możliwości obrony swoich poglądów. Miał jedynie odpowiedzieć na pytanie, czy odwoła swoje nauki, czy nie odwoła. Odpowiedź Lutra brzmiała: *Skoro Wasza wysokość i wy czcigodni panowie pragniecie prostej odpowiedzi, odpowiem jasno i prosto. Dopóki nie zostaną przekonani przez Pismo Święte i proste rozumowanie, nie akceptuję autorytetu papieża i soborów, gdyż przeczyli sobie nawzajem – nie odwołam niczego. Sumienie moje jest związane przez Słowo Boże; działać przeciw niemu ani nie jest bezpiecznie, ani wskazane; dlatego odwołać nie mogę i nie chcę. Oto stoję, inaczej nie mogę; niech mi Bóg dopomoże.*

Prawda Boża w szatę macierzystego języka ubrana

Aby uchronić Marcina Lutra przed porwaniem i skazaniem na śmierć, elektor zlecił uprowadzenie go i schronienie na zamku w Wartburgu. Luter spędził tam dziesięć miesięcy. Ten przymusowy pobyt w zaciszu wykorzystał głównie na tłumaczenie z greckiego na niemiecki Nowego Testamentu, opublikowanego przez Erazma, gdyż – jak pisał – *ta jedna księga powinna zajmować język, oczy, ręce, uszy i serca wszystkich ludzi*⁶. Nowy Testament Erazma trafił w ręce Marcina Lutra na około rok przed przybiciem przez niego 95 tez

do drzwi kościoła w Wittenberdze. By go czytać, musiał nauczyć się greki, a potem spędzać wiele czasu na jego czytaniu i studiowaniu. Tłumaczenie na niemiecki, zajęło mu tylko jedenaście tygodni, musiał więc prawie na pamięć znać tekst grecki i mieć już w głowie wersję niemiecką, a potrzebował tylko czasu, aby ją zapisać. Po powrocie do Wittenbergi zabrał się wraz z Melanchtonem do przygotowania rękopisu do druku. 21 września 1522 r. ukazało się pierwsze dwutomowe wydanie, liczące trzy tysiące egzemplarzy.

Po raz pierwszy miał język niemiecki sposobność wdzięki swoje objawić. Prawda Boża, w szatę macierzystego języka ubrana, porwała, wzruszała i zachwycała serce każdego czytelnika. To było dzieło, mające znaczenie dla całego narodu, była to księga ludowa – co więcej, było to Pismo samego Boga. [...] Tłumaczeniem Biblii przyczynił się Luter daleko więcej do podniesienia pobożności chrześcijańskiej, niż wszystkimi innymi pismami swymi. Tu sprawa Reformacji stała się podstawą. Biblia znajdująca się w ręku ludu oderwała serca od nieplodnych nauk scholastyki i postawiła je u samego źródła zbawienia. Nie dziw tedy, że dzieło Lutra z takim zapalem witano. W krótkim czasie rozprzedano wszystkie egzemplarze, tak, iż już w grudniu nowe wydanie sporządzić musiano. Aż do roku 1533 naliczono 58 wydań Nowego Testamentu według przekładu Lutra. [...] Poprzez rozpowszechnienie Nowego Testamentu wystąpiła Reformacja ze świątyni szkoły i kościoła i u domowego ogniska rodziny osiadła. Toteż skutki były ogromne. Pismo Święte wyrwało wiarę pierwotnego Kościoła z zapomnienia, w którym przez tyle wieków była pogrążona, i usprawiedliwiło w oczach narodu opór, który reformatorzy stawili Rzymowi. Kto tylko po niemiecku czytać umiał, kobiety, rzemieślnicy, wszyscy – jak jeden z najzaciętszych wrogów Reformacji, Kochleusz, poświadczą – z zapalem Pismo Święte pochłaniali. Każdy zgół miał Nowy Testament w kieszeni i umiał go na pamięć; a każda karta księgi świadczyła, że nauka Lutra Pismu Świętemu odpowiada – pisał Merle d'Aubigné⁷.

Erazm z Rotterdamu zapoczątkował wielki ruch tłumaczenia Biblii na różne języki. W oparciu o jego grecki Nowy Testament dokonano przekładu na prawie wszystkie języki Europy, w tym również na język polski. Nowy Testament w Biblii Gdańskiej z 1632 r. to przekład z greckiego wydania Erazma. Warto dodać, że Biblia Gdańska była używana w kościołach protestanckich w Polsce przez prawie 350 lat, aż do wydania Biblii Warszawskiej w roku 1975.

Reformacja – co odrzuciła?

Reformatorzy odrzucili autorytet papieża, soborów i ogólnie tradycji Kościoła, a na to miejsce przyjęli autorytet Pisma Świętego. Odrzucili nauki o zbawieniu z uczynków, o odpustach, o czyścicu i skarbcu dobrych uczynków świętych, ustanawiając naukę o usprawiedliwieniu z łaski przez wiarę w Jezusa Chrystusa. Odrzucili naukę o sakramentach, które miały działać *ex opere operato* i zredukowali ich liczbę do dwóch: chrztu

i Wieczerzy Pańskiej, ustanowionych przez samego Jezusa. Akcent wiary został położony na skuteczność ofiary krzyża, a nie sakramentów.

Odrzucili naukę o mszy, jako ofercie za grzechy. To właśnie – zdaniem Lutra – było najistotniejszym czynnikiem rozłamu, który nastąpił w Kościele. Msza jest najważniejszym rytuałem katolickiej religijności, jednak Luter, a za nim inni reformatorzy doszli do przekonania, że w świetle Słowa Bożego jest ona sprzeczna z nauką i dziełem Jezusa, gdyż jest zaprzeczeniem doskonałej ofiary Jezusa złożonej raz na zawsze.

Reformacja wprowadziła do Kościoła języki narodowe. I jeszcze jedno, reformatorzy odrzucili celibat, czyli bezżeństwo księży, co często było fikcją, gdyż wielu księży żyło w konkubinacie. Konkubinat był i jest traktowany jako grzech lekki, natomiast małżeństwo księży jest postrzegane jako zerwanie ślubów kapłańskich – grzech ciężki.

Reformacja – co wniosła?

- *Sola Scriptura* (tylko Pismo). Tylko Biblia jest jedynym autorytetem dla wszystkich kwestii wiary i praktyki.
- *Sola gratia* (tylko łaska). Zbawienie jest tylko z Bożej łaski. Jesteśmy wyratowani z Jego gniewu tylko przez Jego łaskę.
- *Sola fide* (tylko wiara). Zbawienie tylko na podstawie wiary. Usprawiedliwienie jest tylko przez łaskę, tylko przez wiarę i tylko z powodu Chrystusa.

- *Solus Christus* (tylko Chrystus). Zbawienie jest tylko w Chrystusie. Jego bezgrzeszne życie i ofiara zastępcza są wystarczające dla usprawiedliwienia i pojednania z Bogiem Ojcem.
- *Soli Deo Gloria* (tylko Bogu chwała). Wszelka chwała należna jest jedynie Bogu, ponieważ zbawienie dokonuje się tylko przez Boga, przez Jego wolę i działanie. Nie jest to wynik wyłącznie ofiary Jezusa na krzyżu, lecz także wynik wiary w tę ofiarę (Rz 10:9-10). Wiara ta powstaje z działania Ducha Świętego. Odrzucony został kult aniołów i świętych, a także relikwii czy wizerunków.

JERZY MARCOL

Biblijne Stowarzyszenie Misyjne
<http://www.bsm.org.pl>

Przypisy:

- ¹ Chodzi o spór teologiczny znany pod nazwą „Filioque”, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Filioque>.
- ² P. Schaff, *History of the Christian Church*, vol. VI, s. 25-27, przekład J. Salacki, cyt. za <http://www.literatura.hg.pl/unamsan.htm>
- ³ P. Schaff, *History of the Christian Church, Chapter V, Innocent III. And His Age. A.D. 1198–1216, § 41. The Fourth Lateran Council, 1215.* http://www.ccel.org/s/schaff/history/5_ch05.htm.
- ⁴ *Church History Timeline*, <http://www.christianity.com/church/church-history/timeline/1801-1900/american-missions-11630355.html>, na polski przełożył Paweł Lutze (na moją prośbę).
- ⁵ *95 tez* – <http://old.luteranie.pl/pl/?D=239>
- ⁶ J.H. Merle d'Abigne, *Historia Reformacji XVI wieku*, tom III, str. 24; przekład Jan Pindór, Cieszyn, 1988.
- ⁷ *Ibid*, str. 60.

CHRZEŚCIJAŃSKI INSTYTUT BIBLIJNY W WARSZAWIE

prowadzi nabór na:

KORESPONDENCYJNE STUDIA BIBLIJNE

Studia KSB umożliwiają:

- studiowanie w domu, oszczędzające czas
- zdobywanie podstaw wiedzy biblijnej i teologicznej
- usystematyzowanie wiedzy już posiadanej
- przygotowanie do praktycznej służby w Kościele

Szczegółowy informator o studiach

można otrzymać w biurze Instytutu pod adresem:

Chrześcijański Instytut Biblijny, ul. Puławska 114, 02-620 Warszawa
 tel.: 22 646 82 28; e-mail: biuro@chib.pl; lub na: www.chib.pl